

GRUDZIĄDZ

PRZEWODNIK

HISTORIA MIASTA

GRUDZIĄDZKIE ZABYTKI

ATRAKCJE

HOTELE

GASTRONOMIA

WARTO WIEDZIEĆ

Grudziądz. Przewodnik.

Wydanie VIII, poprawione.

Wydawca: Miejski Ośrodek Rekreacji i Wypoczynku
Informacja Turystyczna
uL. Rynek 3-5, 86-300 Grudziądz
www.itgrudziadz.pl

Redakcja: Informacja Turystyczna w Grudziądzu

Zdjęcia: Magdalena Brudniewicz, Magdalena Biernat,
Michał Czepek, Łukasz Dąbrowski, Piotr Jurczyk,
Joanna Leszek, Mariusz Nasieniewski,
Muzeum w Grudziądzu oraz Urząd Miejski w Grudziądzu.

ISBN 978-83-942813-3-5

Grudziądz, 2024

03 Historia

07 Przewodnik
po Starym Mieście

18 Atrakcje

34 Hotele

36 Gastronomia

37 Warto wiedzieć

HISTORIA

GRUDZIĄDZA W PIGUŁCE

OKRES PRZEDKRZYŻACKI

- **1222** Książę Konrad Mazowiecki nadał w dniu 5 sierpnia w „Lonyz” (prawdopodobnie w Łońsku na Kujawach) biskupowi Prus Chrystianowi dobra w ziemi chełmińskiej wraz z Grudziądzem. Jest to pierwsza pewna wzmianka źródłowa o Grudziądzu. Wkrótce biskup założył tu swoją główną siedzibę i najpewniej miasto biskupie.

PANOWANIE KRZYŻAKÓW

- **1228** 23 kwietnia Konrad Mazowiecki nadał pozostałą część ziemi chełmińskiej Krzyżakom jako bazę materialną dla działań w obronie misji pruskiej.
- **1243** Klęska Krzyżaków nad jeziorem Rządź (obecnie w granicach miasta).
- **1245** 4 grudnia umiera biskup Chrystian.
- **1260** Rozpoczęto budowę zamku obronnego przez Krzyżaków.
- **1286** Rozpoczęto budowę kościoła pw. św. Mikołaja.
- **1291** 18 czerwca mistrz krajowy zakonu krzyżackiego Meinhard z Querfurtu wystawił przywilej dla miasta Grudziądza nadający mu obowiązujące w państwie krzyżackim prawo chełmińskie w miejsce dotychczas funkcjonującego tam prawa (prawdopodobnie magdeburgskiego).
- **1299** Zakończono budowę kaplicy w zamku krzyżackim.
- **1351** Ukończono budowę „spichrza Bornwalda” – pierwszego w nadwiślańskim kompleksie.
- **1380** Na Rynku powstał Ratusz, w którego piwnicach wielki mistrz Winrych von Kniprode zezwolił na wyszynk piwa.
- **1396** Na uzbrojeniu zamku znajdowało się 6 armat lekkich i 2 armaty na kule kamienne.
- **1410** W bitwie pod Grunwaldem 15 lipca śmierć poniósł komtur grudziądzki Wilhelm von Helfenstein; dwa tygodnie później miasto zajęli Polacy.
- **1411** Na Rynku, w obecności wielkiego mistrza Henryka von Plaue-na, bez wyroku sądowego ścięto rycerza Mikołaja z Ryńska.

- 1454** Mieszkańcy wypędzili Krzyżaków z Grudziądza.
- PRUSY KRÓLEWSKIE**
- 1466** Po raz pierwszy w Grudziądzu odbył się sejmik generalny Prus Królewskich.
- 1500** Powstają pierwsze murowane domy.
- 1522** Mikołaj Kopernik 21 marca na sejmiku generalnym Prus Królewskich wygłosił traktat o monecie.
- 1552** Król Zygmunt August udzielił zgody na przekopanie kanału Trynka, według legendy na podstawie projektu Mikołaja Kopernika.
- 1626** Król Zygmunt III Waza 30 września wydał polecenie budowy stałego mostu przez Wisłę.
- 1629** Szwedzi po raz pierwszy najechali na miasto.
- 1631** Rozpoczęto budowę Pałacu Opaterek.
- 1646** Miasto stało się własnością królowej Marii Ludwiki, która ze starostwa grudziądzkiego czerpała dochody.
- 1647** Sejm Rzeczypospolitej w marcu zezwolił na założenie Kolegium Jezuickiego.
- 1655** Szwedzi po raz drugi najeżdżają na Grudziądz oraz wypędzają z miasta jezuitów i benedyktynek.
- 1656** Grudziądz przez dwa lata był siedzibą głównej kwatery armii Karola Gustawa. Król z rodziną mieszkał na zamku.
- 1657** Powstał pierwszy plan Grudziądza, służący Szwedom w planowaniu umocnień.
- 1659** Wojska polskie w sile 15 tys. żołnierzy, pod wodzą marszałka wielkiego koronnego Jerzego Lubomirskiego, w sierpniu zdobyły szturmem miasto i zamek; wycofujący się Szwedzi spalili połowę miasta.
- 1678** Odbyło się pierwsze przedstawienie teatralne, wystawione przez uczniów Kolegium Jezuickiego.
- 1703** Szwedzi najechali na Grudziądz po raz trzeci.
- 1707** Miasto okupowali Rosjanie (do 1718 roku).
- 1711** Na zamku przebywał car Rosji Piotr I.
- 1721** Kościół jezuicki pw. św. Franciszka Ksawerego został konsekrowany 13 grudnia.
- 1728** Rozpoczęto budowę klasztoru benedyktynek.
- 1750** Na mocy przywileju króla Augusta III Sasa założono kościół i klasztor reformatów.
- OKRES ZABORÓW**
- 1772** Na mocy konwencji rozbiorowej Grudziądz został zagarnięty przez Prusy.

- 1776** Budowę twierdzy na wzgórzu nieopodal miasta rozpoczęto 6 czerwca (oddano do użytku w 1789 roku).
- 1778** Król pruski Fryderyk II nakazał rozebrać zamek.
- 1785** Poświęcono nowo zbudowany kościół ewangelicki na Rynku.
- 1802** W budynkach klasztoru reformatów utworzono zakład poprawczy, następnie więzienie (zakład karny działa tam do dziś).
- 1806** Wojska napoleońskie zdobyły miasto i przez pół roku oblegały cytadelę (nieskutecznie).
- 1816** W dawnym Kolegium Jezuickim powstało Seminarium Nauczycielskie (do 1896 r.).
- 1834** Wybudowano siedzibę loży masońskiej przy ul. Wybickiego.
- 1843** Wybrukowano pierwsze ulice.
- 1844** Wybudowano synagogę na ul. Mickiewicza (zburzyli ją Niemcy w 1940 roku).
- 1865** Latarnie gazowe rozświetliły ulice Grudziądza.
- 1867** U ujścia Rowu Hermana do Wisty zbudowano port rzeczny.
- 1872** Cytadelę rozbrojono, przeznaczając ją na koszary i magazyny.
- 1873** Powstał Żydowski Zakład dla Sierot fundacji Caspra Lachmanna przy ul. Mickiewicza.
- 1876** W kwietniu rozpoczęto budowę mostu kolejowo-drogowego przez Wisłę (ukończono w 1879 roku).
- 1877** Uruchomiono stałą komunikację pasażerską na Wiśle na trasie Grudziądz – Gdańsk.
- 1878** Uruchomiono linię kolejową do Jabłonowa; rok później do Laskowic, w 1882 do Torunia, a w 1883 do Malborka.
- 1883** Zbudowano neogotycki gmach Poczty.
- 1884** Otwarto Miejskie Muzeum Starożytności.
- 1885** Rozebrano większą część średniowiecznych murów miejskich i zasypano fosy.
- 1891** Rozpoczęto rozbudowę Twierdzy Grudziądz.
- 1896** Uruchomiono konną linię tramwajową z dworca kolejowego do ogrodów Tivoli (od 1899 elektryczną).
- 1897** Powstało pierwsze w Polsce stowarzyszenie naturystów, którzy utworzyli ogrody działkowe „Kąpiele słoneczne”.
- 1903** Pożar kilku spichrzów; po odbudowie niektóre z nich przeznaczono na cele mieszkaniowe.
- 1904** Wybudowano murowany dworzec kolejowy.
- 1907** Uroczyste otwarcie Parku Miejskiego.

- **1908** Na Wiśle 1 lipca otwarto pływające kąpielisko.
- **1913** Wiktor Kulerski wydał drukiem pierwszy przewodnik po Grudziądzu.
- **DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE**
- **1923** Do Grudziądza na stałe przybył 18. Pułk Ułanów Pomorskich, stacjonujący w cytadeli.
- **1925** Grudziądz otrzymał złoty medal za zieleń miejską.
- **1933** W 250. rocznicę Odsieczy Wiedeńskiej założono Ogród Botaniczny im. króla Jana III Sobieskiego.
- **1935** Oddano do użytku odkryty basen w Tarpnie.
- **DZIEJE NOWOŻYTNE**
- **1939** Wojska niemieckie wkroczyły do miasta 4 września.
- **1945** Po sześciu tygodniach walk, 6 marca wojska hitlerowskie poddały się; 75% budynków zostało zniszczonych lub mocno uszkodzonych.
- **1956** Muzeum zajęło barokowy gmach klasztoru benedyktynek.
- **1972** Otwarto Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne; w tym roku odkryto pod Grudziądzem złoża bogatej w minerały solanki.
- **1980** Na Igrzyskach Olimpijskich w Moskwie Bronisław Malinowski, zawodnik GKS Olimpia, zdobył złoto w biegu na 3000 m z przeszkodami (zginął rok później w wypadku na grudziądzkim moście).
- **2006** Uruchomiono obiekty Geotermii wykorzystujące solankę w rekreacji i lecznictwie.
- **2010** Zakończyła się rewitalizacja Rynku; papież Benedykt XVI podniósł parafę do rangi bazyliki mniejszej.
- **2011** Grudziądz skomunikowano z autostradą A1.
- **2014** Na odnowionej Górze Zamkowej, na fundamentach dawnej wieży zamkowej, stanęła wieża widokowa Klimek; w tym samym roku oddano do użytku zrewitalizowany Port Schulza z Mariną Grudziądz oraz w Parku Miejskim odtworzono historyczny ogród różany z 1914 roku.
- **2015** Na grudziądzkim Rynku stanęła ławeczka z Mikołajem Kopernikiem ekonomistą.
- **2017** Spichlerze otrzymały tytuł Pomnika Historii.
- **2019** Otwarto sezonową kawiarnię na Górze Zamkowej.
- **2022** Otwarto Muzeum Handlu Wiślanego Flis przy ul. Spichrzowej 33-35.
- **2023** Otwarto Spichlerz 57

PRZEWODNIK

PO STARYM MIEŚCIE

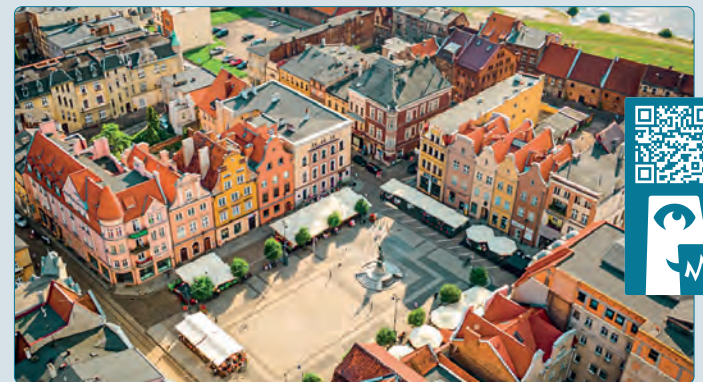
RYNEK I ZABYTKOWE KAMIENICZKI

Grudziądzki Rynek to plac w kształcie prostokąta o wymiarach 54 x 70 m, z odejściem ośmiu ulic w czterech rogach. Wybrukowany został w 1843 r. kostką granitową i bazaltową.

Dawniej pośrodku stał dom kupiecki i gotycki ratusz. W poł. XIX wieku ratusz przeniesiono na zachodnią pierzeję Rynku. W wyniku pożaru budynku (1893 r.), siedzibą Magistratu zostało dawne Kolegium Jezuitów. Od 1896 r. w miejscu dawnego ratusza działał luksusowy hotel i restauracja „Królewski Dwór”, zniszczony w czasie wojny. Po rozbiorze sukiennic, we wschodniej części Rynku latach 1783–1784 zbudowano kościół ewangelicki zwany Fryderykowskim, działający do końca XIX wieku.

Do początku XVII w. kamieniczki okalające Rynek były drewniane, następnie murowane, piętrowe. Niemal wszystkie budynki w zachodniej i południowej pierzei zostały zniszczone w 1945 r. i odbudowane w stylu nawiązującym do baroku. Najstarsza kamienica na Rynku to dom pod numerem 20 – „Pod Łabędziem” z przelotu XVI i XVII w. Kamienica powstała z połączenia wspólną fasadą dwóch dawnych domów.

W centralnej części Rynku wznosi się pomnik Żołnierza Polskiego, który odsłonięto w październiku 1986 r. Został on postawiony na miejscu Pomnika Niepodległości zniszczonego w 1939 r. przez Niemców.

Rynek w 2010 roku przeszedł renowację. Przywrócono dawną nawierzchnię, postawiono latarnie stylizowane na XIX-wieczne, a cokół pomnika wykonano na wzór tego z początku ubiegłego stulecia.

W 2015 roku w północno-zachodnim narożniku placu stanęła ławeczka z Mikołajem Kopernikiem-ekonomistą, który w 1522 roku w ratuszu na Rynku wygłosił swój traktat o monecie.

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA

Najstarszy kościół w Grudziądzu, budowany był przez niemal 130 lat, poczynając od 1286 roku, gdy rozpoczęła się budowa prezbiterium. Przez wiele lat ta część kościoła funkcjonowała jako samodzielna bryła, dając mieszkańcom schronienie podczas licznych najazdów plemion pruskich. W XIV wieku powstał korpus świątyni, a na początku XV wieku wieża z namiotowym hełmem. Niestety bogate gotyckie wyposażenie kościoła uległo zniszczeniu w XVI wieku, gdy w czasie reformacji kościół przejęli ewangelicy. Po odbudowie świątyni po zniszczeniach wojny polsko-szwedzkiej, wnętrze otrzymało barokowe ortalże: główny i boczne. Wieżę kościoła nakryto wówczas barokowym hełmem.

Do najciekawszych zabytków sakralnych kościoła należy ortalż główny z rzeźbami św. Andrzeja, Pawła, Piotra i Judy Tadeusza w dolnej kondygnacji, św. Jana Nepomucena, Grzegorza Wielkiego, Mikołaja i Franciszka Ksawerego w środkowej, na szczycie zaś Matki Boskiej z Dzieciątkiem. W polu środkowym ortalża umieszczony jest obraz św. Mikołaja pędzla Jerzego Hoppena z 1950 r., w górnej kondygnacji

Trójca Św. Leonarda Torwirta z 1950 r.; w zwieńczeniu św. Jerzy otoczony rzeźbami dwóch aniołów. Niezwykle ciekawym zabytkiem jest XIII-wieczna chrzcielnica typu gotlandzkiego, zdobiona ornamentem kwiatowym, smokami i maszkaronami, z romańską czarą granitową, przywiezioną do Grudziądza przez Wikingów. Warto obejrzeć ortalż boczny w nawie północnej z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XVII w., w srebrnej sukience z początku XVIII w., wzbogacony o dwie pozłacane korony poświęcone 9 marca 2002 r. przez Jana Pawła II. W kościele znajdziemy także XVII-wieczne obrazy: św. Anny Samotrzeć, św. Mikołaja malowany na desce, Koronacji NMP – według tradycji pochodzący z kaplicy zamkowej, również malowany na desce oraz XVIII-wieczny obraz św. Antoniego w neogotyckiej ramie.

W sezonie turystycznym, tj. od maja do września, w każdą sobotę udostępniona do zwiedzania jest wieża kościoła, w której oprócz dwóch zabytkowych dzwonów z lat 1482 i 1777, wewnątrz znajduje się wystawa dawnych elementów wyposażenia kościoła. Z okien na szczycie wieży rozciąga się wyjątkowy widok na Górę Zamkową, ulicę Spichrzową oraz dolinę Wisły i most Bronisława Malinowskiego.

PLAC MIŁOŚNIKÓW ASTRONOMII

Trójkątny plac, na którym od 1972 roku stoi pomnik Mikołaja Kopernika. Popiersie astronoma wraz z granitowym postumentem ma ponad 6 metrów wysokości. Głowę Mikołaja Kopernika odlali z brązu Pracownicy Pomorskiej Odlewni i Emalierni (obecnie HV). Autorem pomnika jest grudziądzki artysta Henryk Rasmus.

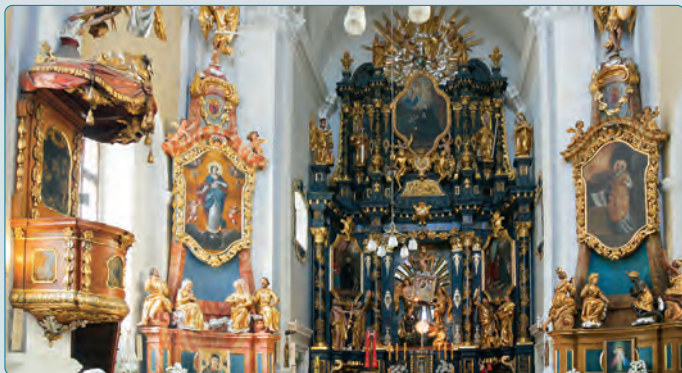
W 2023 roku na ścianie kamienicy przy ul. Starej odsonięto mural z Mikołajem Kopernikiem, którego autorem jest grudziądzki artysta Marek Fijałkowski. Postać astronoma przedstawiono na tle nieistniejącej już Bramy Toruńskiej i murów miejskich, co stanowi nawiązanie do historii przestrzeni miejskiej miasta.

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. FRANCISZKA KSAWEREGO

Wraz z sąsiednim kolegiem kościół stanowi kompleks ufundowany przez Jana Działyńskiego, który jezuitów sprowadził do Grudziądza w 1622 r. Kościół zbudowany został w latach 1647-1723, w stylu

barokowym. Fasada kościoła wychodzi na Plac Mitośników Astronomii. W jej górnej części znajdują się trzy wnęki z rzeźbami świętych: Ignacego Loyoli, Stanisława Kostki i Andrzeja Boboli. Wyposażenie wnętrza w stylu regencji, w manierze chińsko-japońskiej, która widoczna jest w szczególności na kolumnach w ołtarzu głównym, ambonie czy podniebiu chóru. Umieszczenie motywów orientalnych w kościele jest nieprzypadkowe, ponieważ patron kościoła św. Franciszek Ksawery był misjonarzem Dalekiego Wschodu. W centrum ołtarza umieszczony został barokowy obraz patrona z II poł. XVII w., adorowany przez rzeźby postaci różnych ras.

KOLEGIUM JEZUICKIE

Kolegium zostało ufundowane przez wojewodę chełmińskiego Jana Działyńskiego. Gmach wzniesiono w latach 1647-1725 na rzucie prostokąta, z dwoma skrzydłami od północy. W sieni na sklepieniu znajdziemy XVIII-wieczną polichromię z namalowaną iluzjonistycznie kopułą.

Na parterze w skrzydle zachodnim znajduje się refektarz o rzadkim sklepieniu zwierciadlanym, o stiukowej dekoracji z lat 1720-1730. Po kasacie zakonu jezuitów, w 1781 roku, umieszczono tutaj gimnazjum męskie, a od 1816 roku seminarium nauczycielskie. Od 1897 roku przeniesiono tutaj Magistrat, który funkcjonuje w tym gmachu do dziś.

ZESPÓŁ SPICHLERZY

Pierwsze murowane spichlerze powstały w XIV wieku i stanowiły, podobnie jak dziś, zwarty ciąg. Spełniały wówczas funkcje magazynów zbożowych oraz obronną, zaś po przekształceniu w XIX i XX w. kilku z nich – również mieszkalną. Większość spichlerzy pochodzi z XVI-XVIII w. Od strony Wisły budynki są wielokondygnacyjne, podparte wysokimi przyporami, od strony miasta (ul. Spichrzowej) przeważnie dwukondygnacyjne. Kilka posiada elewację zwykłej kamienicy. Wewnątrz spichlerzy przeważnie doskonałe zachowane są konstrukcje drewniane i stropy belkowe. Warto zwrócić uwagę na kule armatnie wmurowane w elewację zewnętrzne. W 2017 roku spichlerze otrzymały tytuł Pomnika Historii.

Obecnie część spichlerzy wchodzi w zespół obiektów grudziądzkiego Muzeum oraz Muzeum Handlu Wiślanego Flis.

GÓRA ZAMKOWA Z WIEŻĄ KLIMEK

Na najwyższym wzniesieniu w Grudziądzu, w latach 1260-1299 zakon krzyżacki wznosił zamek obronny. Zbudowany na planie czworoboku z najważniejszymi pomieszczeniami w południowym skrzydle (refektarz, kaplica) oraz z dormitoriami (mieszkaniem rycerzy) od zachodu.

W północnej i wschodniej części zamku zbudowano pomieszczenia gospodarcze, m.in. kuchnię, piekarnię, browar i szpital. Na dziedzińcu zamku zbudowano wolnostojącą wieżę obronną zwaną Klimkiem, która pełniła kilka funkcji: obronną, obserwacyjną, sygnalizacyjną oraz więzienną. Na dziedzińcu wykopano także głęboką na 50 m studnię.

Zamek wielokrotnie był niszczony, głównie w okresie wojen szwedzkich. Od 1781 r. na rozkaz króla Prus Fryderyka II zamek partiami rozbierano, a cegły z rozbiórki posłużyły głównie do budowy muru w Klasztorze Reformatów oraz umocnień na cytadeli.

Po zamku pozostała tylko wieża Klimek oraz studnia. Klimka ostatecznie wysadziły oddziały niemieckie w dniu 5 marca 1945 r. W latach 2013–2014 relikty zamku krzyżackiego poddano rewitalizacji. W efekcie wyeksponowano mury zamku oraz studnię zamkową, obecnie głęboką na około 20 metrów. Zbudowano wieżę widokową, wzorowaną na dawnej zamkowej wieży Klimek, której charakterystycznym elementem zdobniczym są pasy glazurowanej ciemnozielonej cegły.

Z dwudziestotrzymetrowej wieży można podziwiać wspaniałą panoramę, jaka rozciąga się na miasto i dolinę Wisły, a w pogodne dni widać budynki Chełmna, Świecia i Nowego nad Wisłą.

Godziny otwarcia:	XI - II	IV - IX	III oraz X
codzienne	9.00 - 16.00	9.00 - 20.00	9.00 - 18.00

KOŚCIÓŁ I KLASZTOR REFORMATÓW

Klasztor reformatów z kościołem pw. św. Krzyża zostały zbudowane na przedmieściu Fijewo w latach 1750–51, w stylu barokowym, według projektu królewskiego architekta Antonia Solariego. Ołtarz główny i cztery ołtarze boczne, zbudowane z niepolichromowanego drewna, poświęcono w 1755 roku. W wyniku rozbioru Polski i kasaty większości zakonów, od 1801 roku w gmachu klasztornym funkcjonował zakład poprawczy, a następnie zakład karny, który działa tu do dziś.

Fasada kościoła zdobiona jest pilastrami, dużym oknem pośrodku oraz niszami na rzeźby świętych. Szczyt fasady zwieńczony jest trójkątnym

naczółkiem oraz okrągłym oknem. Od północy do kościoła przylegają zabudowania klasztorne złożone z trzech skrzydeł, które tworzą pośrodku mały wirydarz (dziedziniec).

Kościół pw. św. Krzyża, dzięki uprzejmości pracowników Zakładu Karnego nr 1 w Grudziądzu, kilka razy do roku udostępniany jest do zwiedzania, zazwyczaj w okolicach świąt państwowych. Zapisy chętnych przyjmuje Informacja Turystyczna na około 3 tygodnie przed terminem zwiedzania.

BRAMA WODNA

Brama Wodna zbudowana na początku XIV wieku to jedyna brama miejska zachowana do naszych czasów. Wjeżdżano nią do miasta i zamku od strony ówczesnego placu portowego, czyli Błoni Nadwiślańskich. Dawniej zamykana na noc drewnianą okutą żelazem broną, która broniła dostępu do miasta. Spalona w 1659 roku oraz w 1945 roku. Po II wojnie światowej została gruntownie odrestaurowana. Obecnie zajmowana przez miejskie Muzeum.

KLASZTOR BENEDYKTYNEK

Pierwszy klasztor zbudowano w 1631 roku. Budynek został spalony w czasie potopu szwedzkiego. Obecny barokowy pochodzi z lat 1728–1731. Po kasacie zakonu mieściło się tu seminarium nauczycielskie,

w czasie wojny dom starców. Gmach ma kształt nieregularny, w kształcie litery L, z dłuższym bokiem od strony Wisły. Budynek jest murywany, częściowo podpiwniczony. Krótszym skrzydłem połączony jest z kościołem Świętego Ducha. Obecnie jest siedzibą Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKO-AUGSBURSKI PW. ŚW. JANA

Kościół zbudowany z cegły, w stylu neogotyckim uproszczonym w duchu modernizmu w 1916 r. Jednonawowy, bezwieżowy, z płytkim prezbiterium. Budynek wyróżnia się fasadą z trójkątnym szczytem, zaakcentowaną gęstym rytmem ukośnie ustawionych sterczyn, od których odcinają się wąskie, jasno tynkowane blendy. Elewacje boczne zostały wzmocnione przyporami. Wewnątrz znajduje się neogotycki ołtarz z obrazem z 1936 roku, przedstawiającym powołanie pierwszych uczniów Chrystusa, neogotycka ambona, chrzcielnica i prospekt organowy.

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. DUCHA

Wzniesiony w XIII w. przez zakon krzyżacki, pierwotnie drewniany, pełnił funkcję szpitala. W 1345 r. zniszczony w wyniku pożaru, na jego

miejsu powstał jednonawowy kościół murywany na rzucie wydłużonego prostokąta, dziś o całkowicie zatartych cechach stylowego gotyku. W czasie reformacji dwukrotnie odebrany katolikom i przekazany protestantom. Od 1624 r. przejęty jako kościół klasztorny przez benedyktynki. Zniszczony w czasie wojen szwedzkich oraz w 1945 roku. W latach 1956-1959 kościół odbudowano. W 1971 roku artysta Teodor Nowak umieszcza w prezbiterium wykonaną metodą sgraffito scenę zstąpienia Ducha Świętego.

MURY MIEJSKIE

Fortyfikacje miejskie zostały wzniesione na początku XIV wieku. Do miasta prowadziły cztery bramy: Wodna, Toruńska, Boczna i Łasińska. Z miasta do zamku można było dostać się przez Bramę Zamkową, której szyja łączyła się z przedzamczem krzyżackiej warowni. Na murach wzniesiono dziesięć baszt. Przez wieki mury były systematycznie rozbudowywane i umacniane. Pod koniec XIX wieku, wskutek rozbudowy miasta, mury częściowo rozebrano. Zachował się południowo-wschodni narożnik z przyziemiem baszty, a w ciągu murów południowych wieżyczka wodociągowa, którą dawniej czerpano wodę z kanału Trynka (obecnie płytnie pod ziemią). Wieżyczka wodociągowa jest jednym z najstarszych systemów wodociągowych w Polsce.

PAŁAC OPATEK

Zbudowany w 1631 roku, pełnił rolę furty klasztornej. Murowany z cegły, otynkowany, piętrowy na wysokich piwnicach, w stylu barokowym. Elewacja pałacu ozdobiona jest niszami muszlowymi, w których znajdują się rzeźby ośmiu świętych zakonników i zakonnicy benedyktyńskich. Między oknami parteru i piętra elewację ozdobiła dekoracja o motywach roślinnych. Obecnie pałac jest siedzibą Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi – mieści się tu wystawa poświęcona Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu.

POCZTA GŁÓWNA

Gmach dawnej Poczty Cesarskiej wzniesiony w 1883 r. ze środków pochodzących z kontrybucji francuskiej, po wojnie francusko-pruskiej. Budynek w stylu neogotyckim, z elewacją frontową o wielu sterczynach i zegarem. Całość obłożono cegłą glazurowaną w trzech kolorach. Poczta istniała w Grudziądzu już w XV wieku, gdy ciężar utrzymywania postańców przyjął na siebie Rada Miejska oraz bogaci kupcy. Do dziś na przedmieściach zachowały się karczmy, będące niegdyś stacjami pocztowymi. W budynku zachowane są jedyne w Grudziądzu ażurowe schody prowadzące na pozostałość wieży oraz konstrukcja drewniana wieży zegarowej.

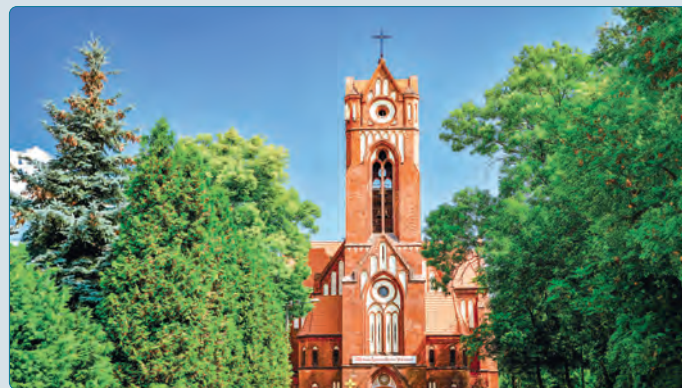
PRZYTUŁEK LACHMANNA

Gmach wybudowany w 1873 r. (w szczycie elewacji frontowej widnieje data budowy wg kalendarza hebrajskiego – rok 5633) pełnił funkcję Żydowskiego Zakładu Sierot fundacji Lachmanna, zwanego „Przytułkiem Lachmanna”. Miała tam również swoją siedzibę Szkoła Podstawowa im. A. Mickiewicza. Budynek wykupiony w latach 20-tych XX wieku przez władze miasta, do dziś pełni rolę tzw. „małego ratusza”, mieszcząc m.in. Urząd Stanu Cywilnego. Budynek bogato zdobiony gzymsami oraz kaflami terakotowymi o motywach roślinnych i muszlowych. Naroża zwieńczone są ośmiokątnymi wieżyczkami, krytymi metalowymi hełmami. To jedyny zachowany budynek o architekturze judaistycznej w Grudziądzu.

KOŚCIÓŁ PW. NIEPOKALANEGO SERCA NMP

Kościół wzniesiono w latach 1896-1898 w stylu neogotyckim wg projektu Augusta Menkena z Berlina, na potrzeby grudziądzkiej gminy ewangelickiej. Wspólnota wcześniej użytkowała kościół z 1785 roku, mieszczący się na Rynku. Zniszczony w wyniku działań wojennych w 1945 r. utracił 67-metrową wieżę zwieńczoną strzelistą iglicą. Po odbudowie zarówno wnętrze kościoła, jak i kształt wieży uległy zmianie. Obecnie użytkowany przez Zgromadzenie Księży Marianów.

ATRAKCJE

MUZEUM

Zwiedzanie Grudziądza warto zacząć od wizyty w Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi. Zespół dawnego klasztoru benedyktynek, w którym obecnie znajduje się jego siedziba, należy do najcenniejszych zabytków architektury barokowej na Pomorzu. W kameralnych wnętrzach klasztoru prezentowana jest Galeria Współczesnego Malarstwa Pomorskiego. Pozostałe wystawy ulokowane są w Pałacu Opatok oraz spichlerzach.

Wystawy stałe:

- **Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu 1920-1939** (ul. Klasztorna 4, Pałac Opatok) – w Pałacu Opatok zaprezentowano zagadnienia związane z historią Centrum Wyszkożenia Kawalerii. Tutaj podziwiać można okazałą kolekcję broni białej i lance. W centralnym miejscu sali ustawiona jest rzeźba naturalnej wielkości, przedstawiająca kawalerzystów konno, w cwałach, nawiązująca do znanych szarż 18. Pułku Ułanów Pomorskich oraz 14. Pułku Ułanów Jazłowieckich, z września 1939 roku. Dalsza część sali poświęcona jest historii szkoły i życiu codziennemu w koszarach. Na I piętrze, zaprezentowano oryginalne mundury kawaleryjskie wraz z ekwipunkiem oraz kolekcję broni palnej i elementy wyposażenia kawaleryjskiego. Druga strefa poświęcona jest zagadnieniom związanym z wszechstronnym wyszkoleniem kawalerzysty. Znajdziemy tutaj również osobiste pamiątki po kawalerzystach. Przed wejściem do sali znajduje się replika sztandaru Oficerskiej Szkoły

Kawalerii, na który ślubowanie składały kolejne roczniki podchorążych Szkoły Podchorążych Kawalerii i Szkoły Podchorążych Rezerwy Kawalerii.

- **Galeria Współczesnego Malarstwa Pomorskiego** (ul. Wodna 3/5, Klasztor Benedyktynek) – w Galerii Współczesnego Malarstwa Pomorskiego znajdują się dzieła o wielorakich wartościach i różnorodnych tendencjach artystycznych – od sztuki przedmiotowej aż po różne odmiany sztuki abstrakcyjnej. Prace w niej zebrane odzwierciedlają wszechstronność twórców pomorskich, dają możliwość poznania ich dokonań.
- **Biegnij, Bronek, biegnij...! Bronisław Malinowski (1951-1981). Mistrz olimpijski. Lekkoatleta** (ul. Spichrzowa 15-17) – wystawa poświęcona pamięci Bronisława Malinowskiego przedstawia sylwetkę wybitnego polskiego lekkoatlety, biegacza, zdobywcy złotego medalu na Igrzyskach Olimpijskich w Moskwie. Na wystawie zaprezentowano liczne medale, w tym te najcenniejsze – olimpijskie, ponadto także puchary sportowe i pamiątkowe, odznaczenia i dokumenty oraz fotografie, które ilustrują najważniejsze wydarzenia z jego sportowej kariery. Bronisław Malinowski zginął w dniu 27 września 1981 r. w wypadku samochodowym na moście grudziądzkim.
- **WYSTAWY ARCHEOLOGICZNE** (ul. Spichrzowa 11-13) – znajdziemy tutaj ekspozycje archeologiczne: „Średniowieczny gródek rycerski w Plemiętach”, „Grudziądz w okresie wpływów rzymskich”, „Biżuteria średniowieczna z Gruczna” oraz „Północna część ziemi chełmińskiej w pradziejach i średniowieczu”.
- **HISTORIA GRUDZIĄDZA** (ul. Spichrzowa 9) – na czterech kondygnacjach spichrza mieści się wystawa prezentująca dzieje miasta od średniowiecza do roku 1939. W sali pierwszej przedstawiamy Grudziądz w średniowieczu i dobie Rzeczypospolitej Szlacheckiej (od XIII w. do roku 1772). Sala druga prezentuje – poprzez liczne plany, ryciny, fotografie oraz makietę miasta – układ przestrzenny i architekturę Grudziądza. W sali trzeciej przedstawiamy życie miasta podczas zaborów oraz przejęcie Grudziądza przez władze polskie w dniu 23 stycznia 1920 r. Niewątpliwą atrakcją jest tu makietka twierdzy. Wreszcie w sali czwartej zgromadziliśmy pamiątki ilustrujące dzieje Grudziądza w latach 1920-1939.

- **MUZEUM HANDLU WIŚLANEGO FLIS** (ul. Spichrzowa 33-35) – Muzeum Handlu Wiślanego FLIS to oddział Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu. Jego siedzibą są dwa zabytkowe spichlerze nr 33 i 35 z XVI-XVII wieku.

Ideą przewodnią ekspozycji jest ukazanie w możliwie szerokim aspekcie historycznym i kulturowym, przebiegającego przez Grudziądz szlaku wiślanego, jako traktu handlowego. Jest to jednocześnie opowieść o ludziach i mieście, które wyrosło nad brzegiem „królowej rzek”. Na wystawie przedstawiamy podstawowe typy jednostek pływających, rozmaite towary, które spławiano rzeką, a także profesje związane z handlem wiślanym.

Zwiedzając Muzeum Handlu Wiślanego zapoznujemy się również z historią grudziądzkich spichlerzy oraz miejscowym przemysłem, związanym z obróbką zboża, którego główne gałęzie stanowiły: piekarnictwo, wytwarzanie napojów alkoholowych oraz produkcja maszyn rolniczych.

Dopełnieniem ekspozycji są pachnące świeżym pieczywem warsztaty edukacyjne – zarówno dla odbiorców indywidualnych, jak i grupowych.

Godziny otwarcia w okresie 1 maja – 30 września:

poniedziałek	nieczynne
wtorek (bezpłatnie) – piątek	10.00 – 16.00
sobota – niedziela	10.00 – 18.00

Godziny otwarcia w okresie 1 października – 30 kwietnia:

poniedziałek	nieczynne
wtorek – niedziela	10.00 – 16.00

Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi

ul. Wodna 3/5, 86-300 Grudziądz, tel. 56 465-90-63
www.muzeum.grudziadz.pl

Muzeum Handlu Wiślanego Flis

ul. Spichrzowa 33-35, 86-300 Grudziądz
tel. 56 465-90-63 wew. 62
fb.com/muzeumhandluwislanego

CYTADELA TWIERDZY GRUDZIĄDZ

Po I rozbiórce Polski w 1772 roku główne twierdze Pomorza: Gdańsk i Toruń pozostawały w rękach polskich. Król pruski Fryderyk II, przewidując nieuchronną wojnę z Rosją, polecił budowę twierdzy na kępie wiślanej między Kwidzynem a Grudziądzem.

- **HISTORIA** – do jej realizacji przystąpiono w 1774 roku według projektu hrabiego d'Heinze, który jeszcze w tym samym roku opuścił to stanowisko z powodu choroby. Zastąpił go Szwajcar w służbie pruskiej, inżynier Paul von Gontzenbach, który wcześniej realizował twierdzę w Srebrnej Górze koło Kłodzka. Warunki geologiczne na Pomorzu były zupełnie inne – trzeba było zmagać się z wodą, mułem i piaskiem. Po dwukrotnych powodziach Fryderyk II zgodził się na przeniesienie budowy twierdzy w pobliże Grudziądza. Cytadelę grudziądzką wzniesiono 1,5 km na północ od miasta, na wysokim brzegu Wisły. Miejsce miało doskonałe naturalne otoczenie – od północy otoczone wodami rzeki Osy, od wschodu i południa kanałem Trynka.

- **BUDOWA TWIERDZY** – Twierdzę wytyczono w terenie 6 czerwca 1776 r. podczas wizytacji budowy przez króla Fryderyka II. Upamiętnia to kamień stojący w obrębie donżonu z napisem „6 Juni 1776”. Prace ruszyły w szybkim tempie. Do budowy chodników minerskich sprowadzono ze Śląska górników, a na miejscu powstało kilka cegielni. Przy budowie twierdzy pracowało 6918 ludzi, w tym 367 murarzy. Gdy w 1780 roku brakowało cegły, przystąpiono do rozbioru dawnych zamków krzyżackich w Rogoźnie i Grudziądzu. Ogółem do budowy wykorzystano niewyobrażalną liczbę 130 milionów cegieł. Trudności natury technicznej spowodowały, że umocnienia trzeba było głębiej fundamentować, korytować wypyływające stąd liczne źródła. Opiewający na 1,8 miliona talarów kosztorys okazał się niewystarczający, dlatego zrezygnowano z budowy części projektowanych chodników. Z 56 400 metrów korytarzy zrealizowano 32 000, założono też miny demolacyjne pod wałami bastionów i rawelinów do rozrzucania własnych dział na wypadek ich zdobycia. Budowę twierdzy zakończono w 1789 roku, a ostateczny koszt jej budowy wyniósł 3 671 146 talarów.

- **ARCHITEKTURA** – plan cytadeli oparty był na połowie regularnego ośmiokąta z centralnie umieszczonym donżonem, 5 bastionami

i 4 rawelinami. Od strony Wisły dziedziniec zamykał Wielki Magazyn, w którym mieściło się wiele pomieszczeń gospodarczych: spichrz na mąkę, piekarnia, kuźnia i mieszkania intendentów. W dolnej kondygnacji znajdował się browar, gorzelnia, pomieszczenia składowe oraz stajnie. Do cytadeli prowadziły cztery bramy: Górna od południa (dziś siejszy wjazd od ulicy Czwartaków), Dolna od północy oraz para Bram Wodnych od strony Wisły. Twierdzę wzmocniło zbudowane od południa tzw. Dzieło Rogowe, którego budowę rozpoczęto w 1788 roku.

- **OBLĘŻENIE TWIERDZY** – Twierdza w Grudziądzu spełniła swoją militarną rolę tylko raz, w czasie wojen napoleońskich w 1807 roku. Cytadela była wówczas od stycznia blokowana i oblężona przez wojska francusko-polskie. Obroną twierdzy kierował generał baron Wilhelm de Courbiere. Oblężenie zakończył pokój zawarty 9 lipca 1807 roku w Tyłży, jednak wojska odstąpiły od oblegania dopiero w grudniu tegoż roku. Podczas walk z załogi liczącej 5813 ludzi poległo zaledwie 23 żołnierzy, a dalszych 751 zmarło z powodu epidemii. Na skutek rewolucyjnego postępu w sztuce militarnej twierdza straciła na znaczeniu już w połowie XIX wieku, jednak po wybudowaniu w 1879 roku mostu przez Wisłę w Grudziądzu przywrócono jej wartość bojową. W 1920 roku cytadelę przejęło Wojsko Polskie, lokując w twierdzy 18. Pułk Ułanów Pomorskich.
- **WIĘZIENIE** – grudziądzka cytadela, poza funkcją militarną, pełniła w przeszłości rolę więzienia politycznego. Osadzono tu m.in. żołnierzy powstania listopadowego, a w latach 1838-1839, w celi nad Bramą Dolną, więziono niemieckiego poetę Fritza Reutera za przynależność do korporacji studenckich głoszących ideę zjednoczenia Niemiec. W 1910 roku urządzono w celi muzeum pamiątek po poecie. W czasie I wojny światowej w twierdzy internowano wziętych do niewoli oficerów Ententy. Z kolei podczas II wojny światowej w cytadeli więziono jeńców wojennych oraz ludność cywilną.
- **ZWIEDZANIE** – cytadela jest dziś obiektem zajmowanym przez wojsko, jednak jest ona udostępniana do zwiedzania. Najłatwiej zwiedzić twierdzę 3 maja i 11 listopada. Wówczas zwiedzanie z przewodnikiem jest bezpłatne. Ponadto cytadelę można zwiedzać w każdą sobotę od maja do końca września – zbiórka przed bramą wjazdową o godzinie 10:45. Należy posiadać polski dokument tożsamości. W pozostałe dni zwiedzanie twierdzy jest możliwe po uprzednim ustaleniu ze stowarzyszeniem Rawelin.

Cytadela, ul. Czwartaków 1, 86-300 Grudziądz

Obsługa ruchu turystycznego: **Stowarzyszenie Rawelin**
ul. Anny Walentynowicz 1, 86-300 Grudziądz,
tel. 504-991-262, www.rawelin-grudziadz.pl

SINGLETRACK WISŁA

W Grudziądzu możesz poczuć się jak w górach za sprawą ścieżki rowerowej Singletrack Wisła, która została stworzona w stylu popularnych w polskich górach „singli”. Trasa licząca 7,5 kilometra i 120 metrów przewyższenia na pętli starczy by rowerowa przygoda nabrała dodatkowych rumieńców. Jeśli lubisz kręte, techniczne odcinki to skarpa Strzemięcińska i Singletrack Wisła przypadną Ci do gustu.

MIEJSCA STARTU:

www.wbmtb.pl/thread/trasa-stw/

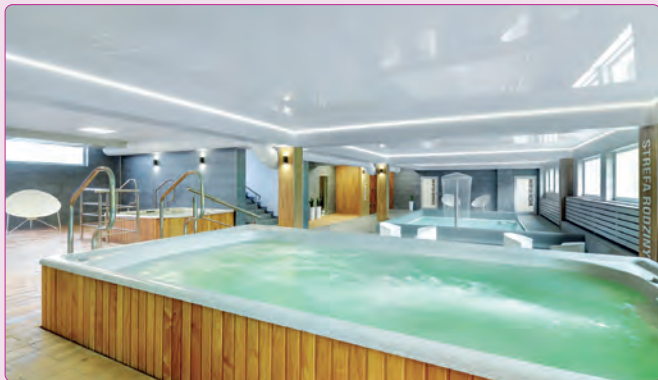

SOLANKI TERMALNE GEOTERMIA GRUDZIĄDZ

Eksploatacja leczniczych wód termalnych w Geotermii Grudziądz opiera się na wydobyciu bogatych pokładów podziemnych wód chlorowo-sodowych. Solanka o temperaturze około 40°C i zasoleniu do 8% wykorzystywana jest dzięki jej leczniczym właściwościom do celów balneologicznych, a także rekreacyjnych. Szeroki wachlarz usług grudziądzkich solanek sprawia, że każdy znajdzie tutaj coś dla siebie.

- **TEŻNIA SOLANKOWA** – jedna w Europie piramida z teżnią solankową, przeznaczona do inhalacji aerozolem sporządzonym z naturalnej solanki, bogatej w urozmaicony skład minerałów, m.in. jodu i bromu, znajduje zastosowanie nie tylko w stanach ogólnego wyczerpania organizmu, ale przede wszystkim w leczeniu górnych dróg oddechowych i nadciśnienia tętniczego, zapewniając jednocześnie wzrost odporności organizmu. Badania specjalistów wykazały, że absorpcja cennych minerałów i jodu przez 45 minut inhalacji w piramidzie równa jest dniu spędzonemu nad morzem.

- **STREFA BASENOWO-SAUNOWA** – dla miłośników kąpeli Geotermia Grudziądz oferuje wypoczynek w strefie basenowo-saunowej, gdzie do dyspozycji pozostają 4 baseny o różnym stężeniu soli, które umożliwiają korzystanie z kąpeli zarówno dzieciom, jak i dorosłym. Każdy basen charakteryzuje się czymś wyjątkowym: przeciwprądami, uchylnym dachem czy biczami wodnymi. Dla dzieci udostępniony jest bezpieczny, płytki brodzik z wodą o niskim stężeniu solanki. Kąpiele solankowe zaleca się przy chorobach reumatoidalnych, ortopedycznych, ale także przy walce z trądzikiem czy cellulitem.

Geotermia Grudziądz

ul. Warszawska 36, 86-300 Grudziądz, tel. 56 464-45-84
www.geotermiagrudziadz.pl

PARK MIEJSKI IM. PIOTRA JANOWSKIEGO

To najstarszy park w Grudziądzu, założony w 1865 roku w samym sercu miasta. Malowniczy staw z fontanną, zróżnicowany i w dużej mierze stary drzewostan (klony, graby, magnolie i wiśnie), historyczny ogród róż, odtworzony według pierwowzoru z 1914 roku i nowoczesny, wielofunkcyjny plac zabaw to ulubione miejsce wypoczynku grudziądzan i turystów. W Parku istnieje możliwość wypożyczenia m.in. hulajnóg, rolek, sprzętu do minigolfa i gry w bulle.

Historyczny ogród róż

Najcenniejszym elementem różanki jest niewątpliwie kolekcja róż. Zobaczyć tu można m.in. jedną z najpiękniejszych polyanth „Katherina Zeimet”, nieustannie kwitnącą „Little White Pet” czy różę „Pearle d’Or” prezentującą idealny pęk, który niegdyś powszechnie gościł w butonierniach. Na różance nie mogą zabraknąć także najstynniejszej róży burbońskiej „Mme Isaac Pereire”, której okazałe kwiaty oszatamiają zapachem dojrzałych malin.

PARK MIEJSKI

ul. Wigury 1, tel. 785-986-878

FORT WIELKA KSIĘŻA GÓRA

Góry Księżę, dominujące nad Grudziądzem od wschodu, to z punktu widzenia obrony miasta najważniejsze strategicznie miejsce. Dlatego u schyłku XIX wieku pruskie władze wojskowe zdecydowały o budowie w tym miejscu potężnych fortyfikacji, w tym najcięższych – pancernych.

Fort Wielka Księża Góra zbudowano w 1889 roku na wzgórzu, początkowo obejmował schrony piechoty i amunicyjny. W kolejnych latach dobudowano schrony koszarowe, wartownie, stanowiska armat oraz wieże pancerne. W 1920 roku przejęło Wojsko Polskie, a we wrześniu 1939 roku pełnił funkcję stanowiska dowodzenia. Podczas II wojny światowej Niemcy używali fortu jako magazynu na amunicję i materiały wybuchowe, a w 1945 roku zajęły go wojska radzieckie. Po wojnie Wojsko Polskie stworzyło tam magazyn. Od 2017 roku obiekt jest pod opieką Stowarzyszenia Fort Wielka Księża Góra, które organizuje wydarzenia militarno-patriotyczne i posiada izbę pamięci.

Wyjątkowym obiektem jest bateria pancerna haubic – jedna z trzech istniejących w Polsce. W stropie schronu znajdują się cztery wieże pancerne haubic 15cm wz. 93. Warto także zwrócić uwagę na obrotową wieżę obserwacyjną artylerii wz. 94, unikalną, bowiem wyprodukowano ich zaledwie 4 sztuki. Koniecznie trzeba przejść się korytarzem podziemnym (poterna) łączącym schron piechoty (na którym umieszczone są wieże obserwacyjne) z baterią pancerną.

STOWARZYSZENIE FORT WIELKA KSIĘŻA GÓRA

Wielkie Lniska 22, 86-302 Grudziądz, tel. 607-399-030
www.fortwkg.eu, www.fb.com/fwkg.grudziadz

RZEŻBA UŁANA Z DZIEWCZYNĄ

Rzeźba Ułana z dziewczyną przedstawia uchwyconą w tańcu parę. Jej autorem jest grudziądzki artysta Ryszard Kaczor. Rzeźba została odświeżona w 2008 roku podczas jubileuszowego XX Zjazdu Kawalerzystów. Nawiązuje do kawaleryjskich tradycji Grudziądza. Tu bowiem, w latach 1920–1939 mieściła się najważniejsza uczelnia wojskowa – Centrum Wyszkożenia Kawalerii, kształcąca przyszłą kadre tej cenionej formacji. Na cokole rzeźby umieszczony jest fragment wiersza generała Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego: *Bo serce ułana, gdy położysz je na dłoń: Na pierwszym miejscu panna, przed panną tylko... koń.*

OGRÓD BOTANICZNY

Ogród Botaniczny jest założeniem botaniczno-dendrologicznym położonym pomiędzy ul. Bema i Armii Krajowej, wzdłuż Kanatu Trynka. Dzięki staraniom Towarzystwa Upiększania Miasta Grudziądza w 1933 roku podjęto decyzję o utworzeniu Ogródu Botanicznego

noszącego im. króla Jana III Sobieskiego. W południowej części ogrodu powstały kwietne dywany, założono basen z rybkami oraz zbudowano zegar słoneczny.

Obecnie w Ogrórze Botanicznym znajdują się rzadkie odmiany drzew i krzewów takie jak: jodła koreańska, sosna limba, żywotnik, bukszpan wieczniezielony, perukowiec podolski czy jaśminowiec.

PUNKT WIDOKOWY NAD WISŁĄ

Po drugiej stronie Wisły, w miejscowości Dragacz znajduje się punkt widokowy na panoramę Grudziądza. Piękny widok na gotyckie spichlerze, wieżę Klimek, Bramę Wodną i klasztor Benedyktynki. Szczególnie efektownie panorama prezentuje się w blasku nocnej iluminacji.

ZABYTKOWA OCZYSZCZALNIA

Początki budowy zabytkowej oczyszczalni i przepompowni ścieków sięgają 1906 roku. Poza przepompownią funkcjonującą przy wysokich stacjach Wisły, kiedy odpływ ścieków nie mógł następować grawitacyjnie, w budynku zbudowano również mechaniczną oczyszczalnię ścieków, opartą na sicie Wurla-Rinscha z mechanicznym odbiorem skrutek (grubszych zanieczyszczeń). Tak podczyszczony ściek kierowano kanałem wylotowym do Wisły. Oczyszczalnia ta funkcjonowała po niezbędnych przeróbkach do 1970 roku, niemniej obiekt przy ul. Skłodowskiej-Curie

był utrzymywany do 2002 roku, gdy oddano do użytku oczyszczalnię w Nowej Wsi.

Pomieszczenia dawnej oczyszczalni znajdują się na głębokości do 10 m poniżej poziomu terenu, ale wykop i niektóre obiekty sięgają nawet 12 m głębokości. Odrestaurowane świadczą dziś o możliwościach techniki sprzed ponad stu laty. W starej przepompowni można zobaczyć eksponaty zaświadczone o historii Grudziądza, m.in. fragmenty naczyń ze znajdującej się w Ryнку restauracji hotelu Królewski Dwór, a także pozostałości naczyń z pierwszej „sieciovki”, sprzedającej jedzenie na zetony, jaka była zlokalizowana w Grudziądzu przy ul. Starej.

Obiekt nie jest dostępny na co dzień. Zwiedzanie jest możliwe po telefonicznym uzgodnieniu terminu (z miesięcznym wyprzedzeniem).

Zabytkowa oczyszczalnia i przepompownia
Miejskie Wodociągi i Oczyszczalnia Sp. z o.o.,
ul. Skłodowskiej-Curie 10, 86-300 Grudziądz
tel. 56 450-49-01, www.mwio.pl

ZABYTKOWA ZAJEZDNIA TRAMWAJOWA

Grudziądzkie tramwaje swoje początki mają z końca XIX wieku, kiedy to uruchomiono pierwszą linię tramwaju konnego z dworca kolejowego do Wystawy Rzemiosła Prus Zachodnich przy obecnej ulicy Legionów.

Cała sieć tramwajowa rozwijała się bardzo dynamicznie, bo już 1899 r. liczyła 10 wagonów elektrycznych, a w późniejszych latach ich liczba sukcesywnie się zwiększała. W 1911 roku uruchomiono II linię tramwajową do ul. Chetmińskiej.

Intensywny rozwój tramwajów w Grudziądzu wymagał nowych inwestycji, dlatego w czerwcu 1912 roku zbudowano nową zajezdnię dla pojazdów wraz z warsztatami, lakiernią i stolarnią. W jednym z warsztatów do dziś znajduje się ponad stuletnia tokarka do obręczy kół tramwajowych oraz suwnica z 1905 r.

Zabytkowa zajezdnia tramwajowa
Miejski Zakład Komunikacji Sp. z o.o.
ul. Dworcowa 47, 86-300 Grudziądz
tel. 56 45-04-210, www.mzk.grudziadz.pl

PRZEJAZDZKA TRAMWAJEM

Grudziądz to jedyne miasto w Polsce gdzie tramwaj wjeżdża na Rynek starego miasta. Przejazdźka wąskimi uliczkami oraz ostre łuki zakrętów zostaną na długo w pamięci.

Swoją podróż możesz rozpocząć z Ryнку w kierunku północnej części miasta. Ulice Legionów i Wybickiego są niezwykle bogate w zabytkową architekturę oraz dawną zabudowę wojskową.

Opis trasy → QR kod.

MEGA-PARK

W Grudziądzu, w przepięknym lesie w sąsiedztwie Jeziora Rudnickiego położone jest Centrum Edukacji i Rozrywki Mega-Park. Główną atrakcją Mega Parku jest miasteczko westernowe, dzięki któremu przeniesiecie się do Ameryki z końca XVIII wieku.

W kłębach kurzu wzbitego przez końskie kopyta zobaczycie pokazy Western Show, pełne humoru niepowtarzalne scenki z życia kowboi, popisy jazdy kaskaderskiej i wiele innych westernowych atrakcji.

Mega Park to obiekt, który tętni życiem od wiosny do jesieni. W jednym miejscu znajdziecie mnóstwo atrakcji m.in. krainę bajek i baśni, zoo, luna-park, krainę dinozaurów.

Miasteczko czynne jest od maja do końca września.

Mega-Park

ul. Zielona, 86-300 Grudziądz, tel. 667-697-687
www.mega-park.pl

SALE ZABAW DLA DZIECI

- **EXTREME**, ul. Droga Kurpiowska 33, tel. 607-936-232
- **GALAKTYKA**, ul. Włodka 16-18, tel. 695-850-491
- **MIASTECZKOLANDIA**, ul. Włodka 16-18, tel. 697-833-777
- **MEGA HOPLAND**, ul. Śniadeckich 86, tel. 56 463-12-12

PLAŻE MIEJSKIE

- **Plaża Miejska nad Jeziorem Rudnickim Wielkim**

Zapraszamy na strzeżone kąpielisko i piaszczystą plażę nad Jeziorem Rudnickim Wielkim. Do dyspozycji plażowiczów jest: budynek sanitarny z recepcją (przebieralnia, toalety, natryski, w tym dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, pomieszczenie dla matki

z dzieckiem), wypożyczalnia sprzętu wodnego, wypożyczalnia rowerów, kijków do nordic walking, leżaków, sprzętu sportowego, grille, ławy biesiadne, miejsce na ognisko. Dla dzieci przygotowano dwa place zabaw: jeden na plaży, drugi zlokalizowany niedaleko wypożyczalni sprzętu wodnego.

Na obiekcie znajduje się letni posterunek Policji i punkt sanitarny, istnieje możliwość zorganizowania nauki pływania. Można zorganizować imprezy przy ognisku.

Na plaży znajduje się restauracja oraz Wakacyjny Punkt Informacji Turystycznej z punktem sprzedaży pamiątek.

Kąpielisko strzeżone czynne jest w miesiącach czerwiec – sierpień.

W sezonie letnim na plażę dojeżdża autobus miejski linii R, przed plażą znajdują się parkingi – utwardzony i leśny. W sąsiedztwie plaży znajduje się sezonowa baza noclegowa Camping 134.

ul. Zaleśna 1, 86-300 Grudziądz
tel. 727-797-383, www.moriw.pl

- **Plaża Miejska nad Jeziorem Tarpno**

Zapraszamy na strzeżone kąpielisko i zrewitalizowaną plażę nad Jeziorem Tarpno. Do dyspozycji plażowiczów jest: budynek sanitarny (przebieralnia, toalety, w tym dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych), pomieszczenie dla matki z dzieckiem, wypożyczalnia sprzętu wodnego, wypożyczalnia rowerów, leżaków, miejsce na ognisko, boisko do piłki siatkowej. Dla dzieci przygotowano plac zabaw. W sezonie wiosenno-letnim funkcjonuje punkt gastronomiczny.

Kąpielisko strzeżone czynne jest w miesiącach czerwiec – sierpień.

Wypożyczalnia sprzętu pływającego od maja do września. W pozostałych miesiącach zapraszamy na place zabaw, spacer, ogniska, wędkowanie. Obiekt dostępny jest codziennie, przez cały rok.

Istnieje możliwość organizacji biesiad przy ognisku. W sezonie letnim na plażę dojeżdża autobus miejski linii T, przed plażą znajduje się bezpłatny parking.

ul. Jaśminowa 38, 86-300 Grudziądz
tel. 510-708-938, www.moriw.pl

STANICA ŻEGLARSKA RUDNIK

Stacja Rudnik to nowoczesne centrum żeglarskie, które jest nie tylko siedzibą klubów KST Elektryk i Gryf, ale także jest miejscem spotkań dla wszystkich miłośników sportów wodnych. Na obiekcie, w sezonie działa wypożyczalnia sprzętu wodnego. Do dyspozycji gości są: deski z żaglem, deski SUP, rowery wodne, kajaki, jachty turystyczne.

ul. Spacerowa 4 (koto plaży Dzikiej)
tel. 693-952-554, www.moriw.pl

PLANETARIUM I OBSERWATORIUM

Obiekt znajduje się w Zespole Szkół Technicznych przy ul. Hoffmanna, pełniąc rolę pracowni astronomicznej i ośrodka popularyzacji astronomii. Grudziądzkie Planetarium powstało w 1972 roku, z okazji 450. rocznicy pobytu Mikołaja Kopernika w Grudziądzu. Uzupełnieniem planetarium jest obserwatorium astronomiczne, w którym za pomocą teleskopu zwierciadlanego Meniscas o średnicy obiektywu 150 mm i ogniskowej 2250 mm obserwuje się plamy na Słońcu oraz gwiazdy i planety.

**Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne
im. Mikołaja Kopernika**

Zespół Szkół Technicznych
ul. Hoffmanna 1-7, 86-300 Grudziądz
www.planetarium.grudziadz.pl

Rezerwacje:

PRODUKTY LOKALNE

Browar Grudziądz
Piwo Nadwiślańskie, Ułańskie, Flisackie...

Sklep firmowy:
Browar Grudziądz w Hotelu RAD,
ul. Chetmińska 144, 86-300 Grudziądz

Grudziądzka Spółdzielnia Mleczarska
Sery, masło, śmietana,
serki homogenizowane...

Sklep firmowy:
ul. Rapackiego 12-14, 86-300 Grudziądz

Wytwórnia Octu i Majonezu „Ocetix” Sp. z o.o.
Majonez pomorski,
musztarda sarepska, ocet...

Sklep firmowy:
ul. Focha 5/7, 86-300 Grudziądz

Zakład Produkcji Cukierniczej „Wista”
Wisetki, Sofijki, sękaczki, czekolady...

Sklepy firmowe:

- ul. Mickiewicza 23, 86-300 Grudziądz
- ul. Porucznika Krzycha 1, 86-300 Grudziądz
- ul. Włodka 5/2, 86-300 Grudziądz
- ul. Wybickiego 32, 86-300 Grudziądz

Kogo pomnik stoi na grudziądzkim Rynku i jaka jest jego historia?

Co Mikołaj Kopernik robił w Grudziądzu?

O czym rozmawia Ułan z dziewczyną?

Jakie emocje u flisaków wzbudzał widok spichlerzy?

Czy Wernerowi von Olsenowi – mistrzowi krzyżackiemu
podał się grudziądzki zamek?

Wyjdź na spacer!

Poznaj
historię

PRZEWODNIK AUDIO PO GRUDZIĄDZU

HOTELE

W GRUDZIĄDZU

HOTELE

Ibis Styles***

ul. Piłsudskiego 18
tel. 56 696-89-11

RAD***

ul. Chetmińska 144
tel. 56 465-55-06

Rudnik***

ul. Miła 2, tel. 56 464-41-93

Czarci Młyn**

ul. Chetmińska 208
tel. 56 465-43-16

Hotel Przy Solankach**

ul. Warszawska 36A
tel. 538-383-607

MARINA GRUDZIĄDZ

W kompleksie Mariny Grudziądz skorzystać można z 28 miejsc noclegowych w klimatyzowanych pokojach jedno i dwuosobowych. W standardzie pokoju znajdują się pościel i ręczniki. Wszystkie pokoje posiadają własną łazienkę z WC i prysznicem. Do dyspozycji gości pozostaje wyposażona, ogólnodostępna kuchnia. Istnieje możliwość przyjazdu ze zwierzęciem.

Na terenie całego obiektu działa bezpłatne WiFi. Do dyspozycji gości dozorowany, ogrodzony, bezpłatny parking. Marina Grudziądz oferuje 3 klimatyzowane sale konferencyjne.

Na wodniaków czeka tu nowoczesna keja z 14 miejscami dla jachtów, łodzi motorowych czy houseboatów, z bezpośrednim dostępem do

wody i prądu. Do dyspozycji cumujących w przystani znajdują się sanitariaty i prysznice.

Na półwyspie portowym znajduje się 12 miejsc dla kamperów, w wydzielonych sektorach do wygodnego parkowania. Każdy sektor posiada przyłącze z dostępem do prądu. Na miejscu znajduje się także zlewnia do biotoalet oraz instalacja hydrauliczna służąca do uzupełniania zapasów wody. Turyści zmotoryzowani mają do dyspozycji osobny budynek sanitariatów.

Na miejscu znajduje się kort tenisowy, wypożyczalnia rakiet tenisowych, kijów do nordic walking oraz wypożyczalnia rowerów. Przez port przebiega też kilka szlaków turystycznych, m.in. rowerowych: Wiślana Trasa Rowerowa, międzynarodowy szlak R-1 oraz wodnych: Szlak Wodny im. Króla Stefana Batorego, Międzynarodowa Droga Wodna E70. W sezonie letnim z portu w Marinie wypływa stateczek turystyczny „Basia”.

MARINA GRUDZIĄDZ

ul. Portowa 8, 86-300 Grudziądz
tel. 726-921-919, www.marina.moriw.pl

CAMPING 134***

Zapraszamy Państwa do wypoczynku w naszej sezonowej bazie noclegowej, na którą składa się: 31 domków kempingowych na 124 miejsc oraz pole namiotowo-carawaningowe na 200 miejsc, usytuowane w środku lasu sosnowego, nad Jeziorem Rudnickim Wielkim, 7 km od centrum Grudziądza. Wysoki standard kempingu, który jest członkiem Polskiej Federacji Campingu i Carawaningu, wielokrotnie został wyróżniony tytułem Mister Camping. Cały obszar Jeziora Rudnickiego jest objęty strefą ciszy. Do dyspozycji gości posiadamy również bezpłatny parking na ogrodzonym terenie. W pobliżu kempingu znajdują się punkty małej gastronomii i sklep spożywczy. Przy ośrodku znajduje się przystanek sezonowej linii „R” komunikacji miejskiej, który pozwala na dotarcie do centrum Grudziądza w 15 minut.

Camping 134*** nad Jeziorem Rudnickim

ul. Zaleśna 1, 86-300 Grudziądz
tel. 727-797-383, 665-931-919, www.moriw.pl

GASTRONOMIA

W GRUDZIĄDZU

RESTAURACJE

Bodega
al. 23 Stycznia 26
tel. 56 643-15-15

Hoang Gia
ul. Szewska 13
tel. 56 470-95-33

Kuchnia Pełna Smaku
ul. Długa 2
tel. 56 462-22-66

Loft
ul. Reja 6
tel. 510-510-006

Magazyn 44
ul. Spichrzowa 44
tel. 782-276-560

Majero Steakhouse
ul. Kościelna 15/17
tel. 56 642-77-53

Sayuri Sushi
ul. Sienkiewicza 10
tel. 504-836-386

Solo Pasta
ul. Długa 6
tel. 507-490-260

PIZZERIE

Don Corleone
ul. Rynek 1
tel. 726-262-626

ODNOWA
ul. Długa 28
tel. 56 64-222-222

Tomato
ul. Szewska 5
tel. 667-997-947

BARY I BISTRA

American Burger
ul. Szkolna 11, tel. 780-113-572

Bar Gabi
al. 23 Stycznia
tel. 885-648-000

Bar Swojskie Jadło
al. 23 Stycznia 54C
tel. 691-146-106

Bistro Majka
ul. Długa 22/23, tel. 606-441-991

Habibi Kebab
al. 23 Stycznia 10
tel. 739-635-253

Jedyny taki kebab w mieście
ul. Mickiewicza 3
tel. 536-777-823

Klasyk Burgers & Cocktails
ul. Rynek 10, tel. 730-564-444

Stodola
ul. Szewska 2/4
tel. 880-666-908

KAWIARNIE

Fado Cafe
ul. Reja 3, tel. 603-058-077

Francuz
ul. Mickiewicza 15
tel. 56 462-14-38

Gelateria Italiana
ul. Rynek 7
tel. 509-901-601

Strawa i Kawa – Góra Zamkowa
tel. 519-147-156 (sezonowo)

Torino (sezonowo)
Rynek 16, tel. 883-132-902

WARTO WIEDZIEĆ

STREFY DARMOWEGO INTERNETU

- www.itgrudziadz.pl/wifi

KANTORY WALUT

- **Centrum**, al. 23 Stycznia 52, tel. 56 461-55-84
- **DOLAR**, ul. Toruńska 28, tel. 56 462-60-30
- **DUKAT**, ul. Toruńska 24, tel. 56 462-12-64
- **EURO**, ul. Wybickiego 44, tel. 56 465-83-65
- **Exchange** (CH Alfa), ul. Chetmińska 4, tel. 56 643-15-21

GRUDZIĄDZ W SIECI

- **Oficjalny portal miasta** – www.grudziadz.pl
- **Informacja Turystyczna w Grudziądzu** – www.itgrudziadz.pl
- **Fanpage Informacji Turystycznej** – www.fb.com/itgrudziadz
- **Instagram** – [instagram.com/visit_grudziadz](https://www.instagram.com/visit_grudziadz)

PRZEWODNICY PO MIEŚCIE

- **Koło Przewodników PTTK im. Józefa Błachnio**
tel. 691-825-616, www.przewodnicy.grudziadz.pttk.pl

TAXI

- 800-100-200

WYPOŻYCZALNIE ROWERÓW

- **Marina Grudziądz**, ul. Portowa 8, tel. 726-921-919
- **Plaża Miejska Rudnik**, ul. Zaleśna 1, tel. 727-797-383
- **Plaża Miejska Tarpno**, ul. Jaśminowa 38, tel. 510-708-938

WYPOŻYCZALNIE SAMOCHODÓW

- **Wypożyczalnia samochodów Janusz Kubera**
ul. Szosa Toruńska 52, tel. 798-602-040, www.kuberacars.pl

DARMOWY PARKING

- ul. Portowa

Miejski Ośrodek Rekreacji i Wypoczynku
Informacja Turystyczna
ul. Rynek 3-5, 86-300 Grudziądz
www.itgrudziadz.pl

ISBN 978-83-942813-3-5

HISTORIA MIASTA

GRUDZIĄDZKIE ZABYTKI

ATRAKCJE

HOTELE

GASTRONOMIA

WARTO WIEDZIEĆ

